

Coğrafi (Menşe) İşaretli İspir Kuru Fasulyesinin Üretim, Pazarlama İmkânlarının Tespiti ve Ülke Ekonomisine Katkısının Artırılmasına Yönelik Öneriler

Başar ALTUNTAŞ*
baltuntas@ahievran.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3714-7570

Hüsamettin KURT
kurtkamera@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-8825-1434

Araştırma Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 13.05.2023

Kabul Tarihi: 25.05.2023

Atf Bilgisi

Altuntaş, B., Kurt, H. (2023). Coğrafi (Menşe) İşaretli İspir Kuru Fasulyesinin Üretim, Pazarlama İmkânlarının Tespiti ve Ülke Ekonomisine Katkısının Artırılmasına Yönelik Öneriler, *Ahi Evran Akademi*, 4(1), 39-48

ÖZ

Ülkeler vatandaşlarının refahını sağlamak, onların yaşam kalitesini yükseltmek için politikalar ve stratejiler belirler. Kent merkezlerinin her geçen gün gelişiyor olması, kırsaldan kente göçü arttırmaktadır. Kırsaldaki nüfusun azalması özellikle tarımsal üretimde sürdürülebilirliğin sağlanmasına olumsuz etkisi bulunmaktadır. Bu nedenle kırsalın gelişmesi ve kalkınması için daha fazla çaba sarf edilmeli ve bölgelere özgü stratejiler belirlenerek uygulanmalıdır.

Erzurum ili İspir İlçesi, ekonomik değeri oldukça yüksek, coğrafi işaretli ürüne sahip bir ilçe olmasına rağmen çok fazla göç veren ve nüfus yoğunluğu en az olan ilçeler arasında yer almaktadır. Yürütülen bu çalışmanın temel amacı tersine göçü cazip hale getirecek üretim ve pazarlamaya ilişkin politika önerilerinde bulunmaktadır. Bunun için yörede coğrafi işaretli olan İspir Kuru Fasulyesinin üretiminde ve pazarlanmasında yaşanan sorunların tespit edilmesi hedeflenmiştir. İlçede kuru fasulye tarımı yapan 83 üretici ile yüz yüze anket yöntemiyle veri toplanmıştır. Veri analizinde tanımlayıcı istatistiklerin yanı sıra ki-kare testi yapılmıştır. Genç kategoride yer alan üreticilerin interneti tarımsal konularda aktif kullanırken, yaş arttıkça kullanım oranı düşmektedir. Eğitim seviyesi arttıkça yetiştiricilikte maliyet hesaplama davranışı artmaktadır. Tarım sigortalarının bilinirliği 36-50 yaş aralığında daha fazla olması; tarım sigortalarının hayata geçtiği dönemlerde bu grubun genç kategorisinde yer alıyor olması ile tarımsal üretimde tecrübeli sayılacak kadar üretimde zaman geçirmiş olmasının payının büyük olduğu tespit edilmiştir. İspir fasulyesinin tanıtımının yapılması ve örgütlü bir yapının kurulması halinde üreticilerin buna destek verecekleri belirlenmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular bölgenin sosyo-ekonomik yapısının, üretim imkânlarının ve kapasitesinin belirlenmesi ayrıca gerekli önlemlerin ve destekleyici uygulamaların hayata geçirilmesiyle önemli bir potansiyel oluşturacağı açıktır. İspir ilçe sınırları içerisinde yapılan çalışmanın ülkemizde kırsal alanların sorunlarını yansıtması, buradan hareketle nüfusun yerinde ikamesi ve kırsal kalkınma planlarının oluşturulmasında önemli veriler sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: İspir kuru fasulyesi, coğrafi işaret, üretici davranışı, kırsal kalkınma

Recommendations for the Detection of Production and Marketing Opportunities and Increasing the Contribution of Geographical Indication (Origin) İspir Dried Beans to the Country's Economy

ABSTRACT

Countries establish policies and strategies to ensure the well-being of their citizens and improve their quality of life. The ongoing development of urban centers has been increasing rural-urban migration. The decrease in rural population has a negative impact, particularly on achieving sustainability in agricultural production. Therefore, more effort should be made to develop and promote rural areas, and region-specific strategies should be formulated and implemented.

Despite being a district with high economic value and a geographical indication product, the İspir District of Erzurum province experiences significant outmigration and has one of the lowest population densities among districts. The main aim of this study is to provide policy recommendations related to production and marketing that will make reverse migration more attractive. To achieve this, the study aims to identify the problems encountered in the production and marketing of İspir Dry Beans, which have a geographical indication in the region. Data was collected through face-to-face surveys with 83 producers engaged in dry bean farming in the district. In addition to descriptive statistics, chi-square tests were conducted for data analysis. It was observed that younger producers actively use the internet for agricultural purposes, while the usage rate decreases with age. As the educational level increases, there is an increase in the behavior of cost calculation in farming. The awareness of agricultural insurance is higher in the 36-50 age group, indicating that their experience in agricultural production during the period when agricultural insurance was implemented plays a significant role. It was determined that if İspir beans are promoted and an organized structure is established, producers would support these initiatives. The findings of the research indicate that determining the socio-economic structure, production opportunities, and capacities of the region, as well as implementing necessary measures and supportive practices, will create significant potential. The study conducted within the boundaries of İspir district provides important data reflecting the problems of rural areas in our country, and thus contributes to population replacement and the establishment of rural development plans.

Keywords: İspir dry beans, geographical indication, producer behavior, rural development

Giriş

Kırsal kalkınma ve refah seviyesi, toprağa ve tarıma dayalı üretim organizasyon yapısı markalaşma ve yerel ürünlerin korunması, günümüz ekonomilerinin gündeminde önemini koruyan konuların başında gelmektedir. Türkiye için de geçerli olan bu konular farklı disiplinler tarafından çok boyutlu olarak ele alınmakta ve etkin çözüm arayışları devam etmektedir.

Türkiye yaygın kırsal yerleşimi, kırsal nüfus yoğunluğu, çeşitlenmiş tarımsal ürün deseni ve görece yüksek tarım istihdamıyla dünya ölçeğinde önemli bir tarım ülkesidir. 1950’li yıllarda makineleşme, üreticinin desteklenmesi, ulaşım altyapısının iyileştirilmesi, iklim şartlarının olumlu gitmesiyle birlikte tarımsal üretim miktarının artışına paralel olarak üretici geliri de artmıştır. Ancak ilerleyen yıllarda aynı istikrar devam etmemiş, uygulanan tarımsal politikalarında etkisiyle üretim ve istihdam düşmüştür. Haliyle kırsaldaki yaşam koşullarındaki bozulmalar kentlere göç dalgaları yaratmaya başlamıştır. Kent merkezlerinde hızlı nüfus artışı altyapı başta olmak üzere barınma, çarpık kentleşme, gecekondulaşma, sosyal uyum gibi birçok farklı sorunu ortaya çıkarmaya başlamıştır. Bu sorunların daha da yaygınlaşmasını ve büyümesini engellemek için çözümler geliştirilmiş ancak yine de arzu edilen düzeyde iyileştirmeler yapılamamış ya da çözüm süreci çok uzun zamana yayılmıştır. Bir diğer taraftan kırsalın kalkındırılması, beşeri sermayenin kırsalda güçlendirilmesi suretiyle kırsal yaşamın cazibesini arttırmaya yönelik stratejiler ve politikalar uygulamaya konulmuştur.

Bu bağlamda özellikle az gelişmiş illerde kırsal kalkınma konusu daha fazla üzerinde düşünülmesi gereken kritik bir konudur. Kırsalın kalkınmasında öncelikli olarak yöre çiftçisinin refah düzeyinin arttırılmasının gerekliliği yadsınamaz. Çiftçinin yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve gelir düzeyine olumlu katkı yapacak çalışmaların yürütülmesi gerekmektedir. Bu çalışmalardan birisi de coğrafi işaretlemedir. Tüm dünya genelinde uygulanmakta olan bu işaretleme sistemi ile ürün yetiştiricileri korunmakta ve ürünün niteliği bozulmadan o coğrafi bölge içerisinde üretiminde sürekliliği sağlanmaktadır.

Yürütülen bu çalışmanın temel amacı Erzurum ili İspir ilçesinin gelişmesine ve kalkınmasına önemli katkılar sağlayacağı öngörülen İspir kuru fasulyesinin üretimine ve pazarlanmasına ilişkin mevcut durumunu belirlemek ve karşılaşılan sorunlara çözüm önerileri ve politikalar sunmaktır.

Coğrafi İşaret Kavramı

Bir ürün ünlendiği ve talebi arttığı zaman hızlı bir şekilde onu taklit eden ve bu ürünün ününden faydalanmaya çalışan ürünler hızla ortaya çıkmaktadır. Aynı nitelikte olmamasına rağmen, yöresel ürünün ismine yakın bir isim kullanarak ya da aynı isim altında ancak, aynı nitelikte olmayan ürünü satarak haksız kazanç elde etmeye çalışan pek çok üretici ve satıcı mevcuttur.

Dünya genelinde çok uzun zamanlardan beri yaşanan haksız rekabet ve haksız kazanç elde etme sorunu ile baş edebilmek için yöresel ürünlerin isimlerinin koruma altına alınması gereği duyulmuştur. Yöresel ürünleri koruma altına almak için “coğrafi işaretler” kullanılmaktadır. Coğrafi işaretler fikri mülkiyet haklarının kapsamına girmektedir (WTO, 2014). Coğrafi işaretleri tüketiciler için ürünün kaynağını, karakteristik özelliklerini ve ürünün söz konusu karakteristik özellikleri ile coğrafi alan arasındaki bağlantıyı gösteren ve garanti eden kalite işareti olarak tanımlanmaktadır (ATO, 2021).

Gelişmekte olan ülkelerde coğrafi işaret (Cİ) girişimlerinin çoğunluğu kamu otoriteleri ve Sivil Toplum Kurumları (STK) tarafından başlatılmıştır. Avrupa Birliği ülkelerinde ise, bizzat ürünün ticareti ile uğraşan sermaye sahipleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Avrupa Birliği ülkelerinde kamu otoriteleri, sistemin düzgün işleyebilmesi için destekleyici konumundadır (Reviron vd. 2009). Coğrafi işaret tescilinden yararlanan gruplar içerisinde yöresel üretim ve perakende zincirinde yer almayan aktörler de bulunmaktadır. Bu aktörlerin ticari aktiviteleri yoktur. Misyonları, girişimci grup içerisinde yer alan üyelerin faaliyetlerini koordine ve kontrol etmektir (Demirer, 2010).

Ülkemiz yöresel ürünler açısından son derece zengindir. Yaşadığımız coğrafyanın farklı kültürlere, toplumlara, medeniyetlere ev sahipliği yapması, üç farklı fitocoğrafik bölgede yer alması gibi etkenler yerel özellikli ürünler yelpazesini genişletmiştir. Türk Patent ve Marka Kurumu (2023) bilgilerine göre yaklaşık 2.500 adet coğrafi işaret tescili alabilecek ürün potansiyeli olan bu alanda tescil alan ürün sayısı beklenen seviyelere ulaşmamıştır. Türkiye’de 30 Mayıs 2022 tarihi itibarıyla 1.104 adet coğrafi işaret tescili almış, 738 adet coğrafi işaret başvuru aşamasında bulunan ürün bulunmaktadır. Coğrafi işaret tescili almış ürünlerin %80,9’u gıda tarım ürünlerinden oluşmaktadır. Kendine has özellik taşıyan bu tür ürünler özellikle yerel zenginlikler konusunda önemli bir potansiyele sahip Türkiye’de yerel kalkınma çalışmalarını için önemli bir avantaj niteliğindedir (Kan ve vd., 2010:16).

Kırsal Kalkınma ve Coğrafi İşaret

Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanmış olan kırsal kalkınma strateji belgesinde (2006) kırsal kalkınma; kırsal alanda, sürdürülebilir doğal kaynak kullanımını esas alarak, bir taraftan kırsal kesimin gelir düzeyinin ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi yoluyla gelişmişlik farklarının azaltılması amacına yönelik, diğer taraftan çevresel ve kültürel değerlerin korunmasını ve geliştirilmesini gözeterek, yerelde farklılaşan sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri, ihtiyaçları, potansiyelleri ve dinamikleri dikkate alınarak çok sektörlü yaklaşımla planlanan faaliyetler bütünü olarak kabul edilmektedir (DPT, 2006).

Kırsal kalkınmada, yörenin sahip olduğu potansiyelin doğru bir şekilde değerlendirilmesi ve kaynakların sürdürülebilir kullanımı önemlidir. Bu çerçevede bir yörenin coğrafi koşullarının sunduğu olanaklara bağlı olarak üretimi yapılan ve o yöreyle özdeşleşen ürünlerin kırsal kalkınmada etkin bir şekilde kullanılması, sahip olunan potansiyelin değerlendirilmesinde büyük rol oynar. Özellikle gelişmiş ülkelerde kırsal kalkınma yerel şartlara göre gerçekleştirilir ve standart yaklaşımlar yerine alanın özelliğini dikkate alan stratejiler geliştirilir (Başbüyük, 2004).

Yerel ürünler arasında bulunan coğrafi işaretlerin de kırsal kalkınmada etkin bir rol oynadığı bilinmektedir (OECD, 2000). Özellikle son 10 yılda kırsal kalkınmada coğrafi işaretler önemli bir araç hâline gelmiştir. Çünkü coğrafi işaretler bir taraftan doğal çevrenin bilinçli kullanımı, geleneksel ve kültürel unsurları, değerleri harekete geçirirken, diğer taraftan kırsal kalkınmanın bir tamamlayıcı unsuru olarak ticari ve ekonomik kazanımları hem artırmakta hem de ürünlerin özgün yapısını korumaktadır (ATO, 2021). Coğrafi işaretler çerçevesinde ürün korumalarının, ekonomik kontrolün yerelleştirilmesine, sosyo-ekonomik kalkınmanın geliştirilmesine ve yüksek ekonomik getirinin teşvikine yardımcı olabileceği ifade edilmektedir (Rangnekar, 2004).

Materyal ve Yöntem

Araştırmanın temel amacı Erzurum ili İspir ilçesinin sosyo-ekonomik hayatında önemli bir yeri olan ve 2008 yılında İspir Esnaf ve Sanatkarlar Odası tarafından coğrafi işareti alınan İspir Kuru Fasulyesinin üretiminin yaygınlaştırılması amacıyla üreticilerin karşılaştıkları sorunları tespit etmek, bunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmektir.

İspir Kuru fasulyesinin yetiştirilmesi ve üreticilerin pazarlamaya ilişkin sorunlarının belirlenmesi açısından önemli olan bu çalışmanın alan yazınında nadir çalışmalardan biri olması ve bu yönüyle katkı sağlaması açısından da özgün değere sahiptir.

Çalışmanın anakütlesini İspir Kuru Fasulyesi üreten ve Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS) kayıtlı üreticiler oluşturmaktadır. İspir ilçesi genelinde bu konuda faaliyet sürdüren 568 üretici bulunmaktadır. Bu anakütleyi en iyi temsil edecek örnek hacminin belirlenmesi için popülasyon büyüklüğü, normal dağılımın kritik değeri, örneklem oranı ve hata marjı kullanılarak formüle edilmiştir. Örnek hacminin belirlenmesinde yüzde 95 güvenilirlik ve yüzde 10 hata payı ile çalışılmıştır. Örnek hacmi belirlenmesinde Srivastav (2023) tarafından kullanılan aşağıdaki formülden faydalanılmıştır.

$$n = Z^2 * P * (1-P) / e^2] / [1 + (Z^2 * P * (1 - P) / (e^2 * N)]$$

N: Popülasyon Boyutu, e: Hata Payı (Ondalık biçimde yüzde), P: Nüfus oranı, z: z değeri (%95'lik güven düzeyi için)

$$N= 568, P: \%50 = 0,5, e: \%10 = 0,1, Z= 1,96$$
$$N= [1,96^2 * 0,5 * (1 - 0,5) / 0,1^2] / [1 + (1,96^2 * 0,5 * (1 - 0,5) / (0,1)^2 * 568$$
$$n= 96,04 / 1,1691 = 82,15 \sim \mathbf{83}$$

Neticede 83 üreticinin örneğe dahil edilmesi kararlaştırılmış ve her bir üretici ile yüzyüze görüşülerek anket uygulaması yapılmıştır. Anket verileri Minitab paket programıyla analiz edilmiştir. Tanımlayıcı istatistikler, frekans dağılımı ve değişkenler arası ilişkiyi test etmek için ki-kare kullanılmıştır.

Bulgular

Saha çalışmasında uygulanan anketler elektronik ortamı aktarıldıktan sonra öncelikli olarak frekans dağılımları ve katılımcılara ilişkin demografik bilgiler tespit edilmiştir. Buna göre katılımcıların yarıdan fazlası 51 ve üstü yaşadılar. %75'i ilköğretim mezunu, %7'si üniversite mezunudur. %62'si başka gelire sahiptir. Katılımcıların yarısı asgari ücret seviyesinde gelire sahiptir. Aile birey sayısı bakımından katılımcıların yaklaşık yarısı 3-5 kişiden oluşmaktadır. Arazinin parçalı ya da küçük çaplı olduğu, üreticilerin yaklaşık yüzde 59'u 1 ila 4 dekar arasında bir alanda üretim yapmaktadır.

Katılımcıların %63'ü internet kullanırken %32 gibi oldukça düşük bir katılımcı grubu ürün yetiştiricisinde internetten faydalanmaktadır. İnterneti yetiştiricilikte kullanan katılımcıların %42'si sosyal medyadan bu bilgilere ulaşırken, %36'sı kamu kurum ve kuruluşlarının sitelerinden %18'i kişisel web sitelerinden faydalanmaktadır. Akademik araştırma ve makalelerden faydalanan kullanıcı oranı ise %6'dır.

Üretimde maliyet hesabı ile yıllık gelir gider hesabı yapanların oranı düşük kalmaktadır. Üreticilerin yaklaşık %85'i herhangi bir tarımsal kuruluşa üyeliği bulunmamakla birlikte yüzde 65'i kurulacak örgütlü bir yapıya destek vereceklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların %78'i yetiştiricilikle ilgili herhangi bir eğitim almamışlardır. Üreticiler yetiştiricilik aşamasında karşılaştıkları sorunlara çözüm bulma noktasında %52 katılımcı ilk önce tecrübeli diğer çiftçilere danışmayı tercih etmektedirler. Üretim yapılan alanların mülkiyetinin kendisine ait olduğunu belirten çiftçi oranı %69'dur ve üst üste aynı alana ekim yapmamak için %23 gibi az bir oranda kiralama yöntemi de kullanılmaktadır. Üretim ve hasar aşamasında üreticilerin makine kullanım oranı birbirine yakındır her ikisi de yaklaşık %65'tir. Ancak makine kullanmayan üretici oranı ise %33'tür.

Üreticilerin %10'u geçici tarım işçisi çalıştırırken, %90'ı kendi imkânlarıyla üretim yapmaktadırlar. Üretim aşamasında karşılaşılan en büyük sorunun sulama maliyetleri, ikinci sırada ise (hayvansal) gübre maliyeti olduğu belirlenmiştir. Tarım sigortasının bilinirliği az olmakla birlikte sistem anlatıldığında gerekliliği konusunda oldukça yüksek düzeyde olumlu yaklaşım sergiledikleri görülmektedir. Son 5 yıl içerisinde herhangi bir şekilde tarım sigortası yaptırmayan üretici oranı %92'dir.

Coğrafi işaretli ürün olması nedeniyle piyasada oluşan fiyatın diğer ticari fasulyelerden daha yüksek olmasına rağmen üretici kendi ürettiği fasulyenin fiyatını normal karşılamaktadır. Konvansiyonel üretimde büyük alanlarda yetiştiricilik yapılırken İspir fasulyesinin genelde küçük alanlarda üretilmesi, emek yoğun üretim şekli fiyatını doğal olarak yükseltirken üretici bu fiyatı emeğinin karşılığı olarak görmektedir. Üreticilerin %92'si banka ve benzeri kurumlardan hiçbir şekilde kredi kullanmamakta ve öz kaynakları ile üretim yapmaktadır. %9 gibi bir üretici kesimi ise finansman ihtiyacı olması halinde çevresinden ya da akrabalarından borç alma yolunu tercih etmektedir. İspir fasulyesinin tanıtımına gerek duymadığını belirten katılımcı oranı da %93 seviyelerinde olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmada üreticilerin yaş durumu ile yetiştiricilikte interneti bilgi kaynağı olarak kullanma durumuna ve tarım sigortalarını bilmesi arasında ilişkinin olup olmadığına bakılmıştır. Ayrıca üreticilerin eğitim

durumu ile üretim maliyetlerini hesaplama arasındaki ilişkide test edilmiştir. Uygulanan ki-kare testlerine ilişkin bulgular aşağıda ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 1. Yaş ile Yetiştiricilikte İnternette Yararlanma Durumu

Yaş Aralığı	Evet	Hayır	Toplam	X ²	Sd	p
26-35	7	5	12	11,565	2	0,003
	2,602	9,398				
36-50	4	15	19			
	4,120	14,880				
51 ve üstü	7	45	52			
	11,277	40,723				
Toplam	18	65	83			

Ki-kare test sonucuna göre $p < 0,005$ anlamlılık düzeyinde yaş ile internette faydalanma arasında ilişkinin olduğu görülmüştür. Genç kategori olan 26-35 yaş aralığındaki üreticilerin interneti tarımsal konularda aktif kullandığı görülürken yaş arttıkça kullanım oranının düştüğü tespit edilmiştir.

Tablo 2. Eğitim Durumu ile Maliyet Hesaplama Durumu

Eğitim	Analiz yapan	Analiz yapmayan	Toplam	X ²	Sd	p
İlköğretim	18	44	62	7,043	2	0,030
	20,916	41,084				
Orta öğretim	5	10	15			
	5,060	9,940				
Lisans	5	1	6			
	2,024	3,976				
Toplam	28	55	83			

Eğitim durumu ile tarımsal üretimin maliyeti hesaplama davranışı arasında anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir. Üreticilerin eğitim seviyesi arttıkça yetiştiricilikte üretim maliyetini hesaplama davranışı oranı da artmaktadır.

Tablo 3. Yaş ile TARSİM Bilmesi Durumu

Yaş Aralığı	Evet	Hayır	Toplam	X ²	d	p
26-35	4	8	12	2,003	2	0,367
36-50	8	11	19			
51 ve üstü	13	39	52			
Toplam	25	58	83			

Ki-kare test sonucuna göre yaş seviyesi ile tarım sigortalarını bilme oranı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Ancak tarım sigortalarının bilinirliği 36-50 yaş aralığında daha fazla olması; tarım sigortalarının hayata geçtiği dönemlerde bu grubun genç kategorisinde yer alıyor olması ile tarımsal üretimde tecrübeli sayılacak kadar üretimde zaman geçirmiş olmasının payının büyük olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç

Günümüzde tarımsal üretimin ve kırsal bölgelerin en önemli sorunu nüfusun kent merkezlerinde toplanmış olmasıdır. Türkiye'de 2021 yılında il ve ilçe merkezlerinde yaşayanların oranı %93,2 olurken belde ve köylerde yaşayanların oranı %6,8'e düşmüştür (TÜİK, 2021). Sosyal imkânların yetersiz olması

neniyle kırsal bölgelerde yaşayan genç nüfusun kent merkezlerinde yaşıyor olması tarımsal üretim açısından değerlendirilmesi gereken en önemli sorun olarak durmaktadır.

Türkiye genelinde kilometrekareye düşen insan sayısı (2020 yılı, nüfus yoğunluğu) 109 kişi olurken Erzurum'un nüfus yoğunluğu 30 kişi (TÜİK), İspir ilçesinin nüfus yoğunluğu ise 15 kişiden oluşmaktadır. İlçenin nüfus yoğunluğu ülke ortalamasının sadece %13,7'si kadardır. Nüfusun az olmasının sosyolojik nedenlerinin yanında önemli bir kısmını ekonomik nedenler oluşturmaktadır.

Yerel örgüt ve kuruluşların (belediye, kaymakamlıklar, valilikler, sanayi-ticaret-meslek odaları, kooperatifler, şirketler, borsalar, çeşitli kamu kurumları vb.) coğrafi işaretli ürünlerin gelişiminde önemli yeri vardır. Özellikle kırsalda örgütlü yapı ile bu kuruluşlar arasındaki iş birliği ve organizasyon gelişimi gerekmektedir.

İspir ilçesinde nüfusun yaş ortalamasının yüksek olması ve bu nüfusun etkin ve verimli çalışma imkânlarından yoksunluğuna bağlı olarak yöre halkının gelir seviyesinin düşük kalmaktadır. Kırsal nüfusun yerinde ikamesi ve gelir seviyesinin artırılmasına yönelik politikaların belirlenmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda İspir Kuru Fasulyesinin üretiminin yaygınlaştırılması, verimliliğinin artırılması gelirin arttırılabilmesi açısından üreticiye fırsat sunmaktadır. Ancak üreticinin karşı karşıya kaldığı sorunların çözülmesi, üretimin teşvik edilmesi ve çeşitli eğitim faaliyetleri ile üreticinin bilgilendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda coğrafi işaretli ürün olan İspir Kuru Fasulyesinin üretiminin artırılması başka bölgelere göç etmiş yöre halkının tersine göçü cazip kılacaktır.

Çalışma neticesinde elde edilen önemli sonuçlardan birisi pazara ulaşmada aracılardan rolü ve örgütlü yapı ile ilgilidir. Konuya ilişkin Arıkan (2017) tarafından yürütülen çalışmada üreticilerin %89,3'ü tüccar ve pazarlamacı aracılığı ile satış yaptığını tespit etmiştir ancak İspir ilçesinde aracı ya da komisyoncuya satış oranının son derece düşük olduğu görülmüştür. Topbaş'ın (2019) çalışmasında üreticilerin pazarlamada karşılaştıkları sorunlar arasında en önemli konuların 'piyasa düzeninin olmaması' ve 'üreticilerin örgütlü olmamaları' bahsedilmiştir. Benzer durum İspir'deki üreticiler içinde geçerlidir. Üreticilerin önde gelen sorunları arasında örgütlü yapılara olan güven sorunu yaşanıyor olması üreticilerin bir araya gelmesinin önündeki en büyük engel olarak duruyor. Olumsuz tecrübe ve algıya rağmen üreticinin üretimi arttırmak için örgütlü olmayı işaret etmesi, bu yapının olması gerektiğini istemesi bölge üreticilerinin gelişimi yönünden önemli bir sonuç olarak değerlendirilmektedir.

Araştırmada elde edilen bulgular ışığında bölgenin sosyo-ekonomik yapısının, üretim imkânlarının ve kapasitesinin belirlenmesi ayrıca gerekli önlemlerin ve destekleyici uygulamaların hayata geçirilmesiyle önemli bir potansiyel oluşturacağı açıktır. İspir ilçe sınırları içerisinde yapılan çalışmanın Türkiye genelinde kırsal alanların sorunlarını yansıtmaması, buradan hareketle nüfusun yerinde ikamesi ve kırsal kalkınma planlarının oluşturulması açısından önemli veriler sunmaktadır. Yapılan araştırma neticesinde elde edilen bulgulardan hareketle bir takım çıkarımlar yapılmıştır.

- Tarımsal üretimin yapıldığı alanların engebeli, parçalı ve küçük parsellerden oluşması büyük işletmelerin kurulmasının önünde engel olarak görülmektedir. Bunun sonucu olarak üretimde mekanizasyonun yaygınlaşması kısıtlı kalmaktadır.
- Henüz intikali yapılmamış arazi sayısının fazla olması nedeniyle üretici desteklerden yeterince yararlanamamaktadır. İntikal işlemlerinin bilinçlendirme faaliyetleriyle çözülmesi gerekmektedir.
- Üretim yapılan arazilerin küçük ve çok sayıda parselden oluşması arazi toplulaştırma çalışmalarının aciliyetini ve önemini ortaya koymaktadır.
- İlçede az sayıda esnaf fasulye piyasasını kontrol ederek fiyatları belirleme ve piyasayı yönlendirme potansiyeline sahiptir. İlçede bu grupta yer alan esnaf başka şehirlerden daha ucuza getirdikleri fasulyeyi İspir Kuru Fasulyesi olarak sattıkları tespit edilmiştir. Bu durum ilçede yaşayan üretici, kamu kurumları, STK'lar tarafından bilinmekle birlikte önlem alma konusunda somut bir girişim bulunmamaktadır. Yaygın görüşe göre farklı fasulye türlerinin İspir Kuru Fasulyesi olarak pazarlanması uzun vadede coğrafi işaret tescilli yerel ürünün olumsuz

etkilenmesi kaçınılmaz olacaktır. Tüketici nezdinde beklenen ürün kalitesinin yakalanamaması, tağşiş, yapıyor algısı güven düzeyini düşürücü bir tehdit unsurudur. Üreticilerin kamu kurumlarından, Esnaf ve Sanatkarlar Odası, Ziraat Odası, kooperatif ve birliklerden beklentisi başka illerden getirilen ürünlerin engellenmesi yönündedir.

- İlçede kooperatifleşme oranı çok düşük kalmaktadır. 2019 yılında kurulan İspir hanımeli Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi, 2021 yılı üretim döneminde 100 dekar alanda fasulye üretimine başlamıştır. Modern üretim tekniklerinin kısmen uygulandığı üretim alanında makineli ekim yöntemi ile yağmurlama sulama yöntemi kullanılmıştır. Kurulan üretim kooperatifi kiraladığı alanda üretim yapmanın yanında üreticinin ürününü de satın alarak üretimi teşvik edici rol üstlenmiştir.
- İlçede sulama kooperatifi olmakla birlikte faaliyeti bulunmamaktadır. Halbuki Sayın ve Sayın (2004:466) örgütlü yapıların üreticiye önemli avantajlarının olduğunu belirtmektedir. Bunların başında katma değerden daha fazla pay alabilme, tarımsal üretimdeki girdilerin maliyetini düşürme, ürünü için piyasa fiyatlarında dahi iyi bir fiyat yakalayabilme, ihtiyaç duyacağı teknik bilgiye erişim kolaylığı ve pazarlık gücünü arttırarak ölçek ekonomisinden faydalanma bu avantajlar arasındadır. Bunların farkında varan gelişmiş ekonomiler alanında uzmanlaşmış, araştırma faaliyetlerini önceliklendiren, sanayi ile işbirliğinde bulunan ve hatta o ülkenin tarım politikalarının oluşturulmasında lobi faaliyetleri yürütebilen güçlü ve özerk örgütlenme yapılarının olduğu görülmektedir (Altuntaş, 2021:939). Kooperatifçiliğin geliştirilmesi ve özellikle işletme, üretim ve pazarlama kooperatiflerinin yaygınlaştırılması üreticilere pazarda önemli avantaj sağlayacaktır. Üreticileri örgütlü yapının sağlayacağı faydalar hakkında bilgilendirmek, onlara başarılı kooperatifçilik örneklerini göstermek özetle onları bilinçlendirmek gerekmektedir. Bu yönde çalışmaların organize edilmesi ve uygulanması için kamu eliyle farkındalık yaratılmalıdır.
- Üreticiler, kamu kurumu ve örgütlü yapılardan yeterince destek alamadıklarını belirtmişlerdir. Üretici ile kurumlar arasında eksik olan iletişim kanallarının daha aktif kullanımı bilinçlenme, kamunun imkânlarından yararlanma ve toplam üretime katkısını arttıracaktır.
- Üreticiyi yönlendirecek, üretim kapasitesinin artmasına, teknolojik imkânların geliştirilmesine katkı sağlayacak İlçe Tarım Müdürlüğünde teknik personel sayısının görece yetersiz olması sorun olarak durmaktadır. Mahalle sayısı (100) dikkate alındığında personel sayısı (16 teknik personel içinde 5 ziraat mühendisi görev yapmaktadır) yetersiz kalmaktadır. Mühendisler mesailerinin büyük bir bölümünü ÇKS ve diğer resmi işlemlere ayırmak durumunda kalmaktadırlar. Donanımlı ve yeterli tecrübeye sahip teknik personel sayısının artırılması gerekmektedir. Üreticiler, ziraat mühendislerinin üretim alanlarını dolaşarak yerinde ve zamanında yönlendirme, müdahale etmelerini beklemektedirler.
- Üretim aşamasında hastalık ve zararlılarla yeterince mücadele edilemiyor. Üreticinin kültürel mücadele yöntemleri haricinde hastalık ve zararlılarla mücadele yöntemlerine ilişkin bilgi ve deneyimi bulunmamaktadır. Münavebe ile çapalama, ot yolma haricinde bir mücadele yöntemi kullanılmamaktadır. Bu nedenle verim düşük kalmaktadır. Ülke geneli kuru fasulye üretim ve verim değerlerine bakıldığında 2021 yılı kuru fasulye verimi 283 kg /da olarak gerçekleşmişken İspir Kuru Fasulyesi verimi 144 kg/da olarak gerçekleşmiştir. Ülke verim değerlerinin yaklaşık (%51) yarısı kadar verim alınmaktadır. İlçede üretilen fasulye verimi ar-ge destekleriyle ülke ortalamasına çıkarıldığı takdirde aynı üretim alanı değişmeden yaklaşık 1,090 tona yükselecektir. Bunun yanında ilçenin toplam ekilebilir sulu tarım alanı 38.543 da'dır. (tarla: 33.443 da, meyve 3.328, sebze: 1.737da, sera: 35 da). Diğer tarımsal üretimden vazgeçilip katma değeri daha yüksek olan İspir Kuru Fasulyesi ekilmesi durumunda yaklaşık 10.907 ton ürün elde edilebilir potansiyele sahiptir. 2021 yılı Türkiye toplam kuru fasulye üretim miktarı 305.000 ton olduğu dikkate alındığında toplam üretimin yaklaşık %3,5'i kadar bir üretim kapasitesine ulaşılacaktır. Halihazırda (2020- 2021 üretim sezonunda kg fiyatı 38 TL baz alındığında) $38 * 554.400 = 21.067.200$ TL ilçe ekonomisine katkısı olurken $10.907 * 38 = 414.466.000$ TL'lik ekonomik katkı ilçe ekonomisinin yanında ülke ekonomisine de önemli katkı sunabilecek durumdadır. Verimin ülke ortalamalarına yaklaştırılması ve üretim miktarının artırılması için zirai mücadele yöntemleri, teknolojik imkânların kullanılması, sulama sistemlerinin verimli kullanılması, eğimli arazilerin taraçalama ile üretime kazandırılması gibi adımlar atılarak katma değeri yüksek olan fasulyenin ekiminin özendirilmesi ülke ekonomisine

önemli katkı sağlayacaktır. Yaklaşık 10 bin tonluk bir üretim miktarına ulaşıldığında ihracat imkânına da kavuşabilecektir.

- Tarım işçisi kavramı iş alanlarının azlığı nedeniyle gelişmemiştir. İlçe dışından tarım işçisi gelmemektedir. Yabancı kökenli işçi bulunsa da bu kişiler tarımsal üretimde değil düzenli ve yıl boyu iş imkânı bulunan sektörlerde çalışmaktadırlar. Fasulye üretimini artırmak isteyen üreticiler büyük alanlarda üretim yapmak isteseler de tarım işçisi bulamamaktan dolayı ekim alanlarını artıramamaktadırlar. Tarım işçisi olmadığı için üretici kendi işgücü kapasitesine göre üretim yapmaktadır. Tarım işçisi temini noktasında kamu kurumu ve ilgili örgütlü yapıların girişimleri ve organizasyonu ile çiftçilerin işçi ihtiyacı belirlenerek mevsimlik işçi temini yoluna gidilmesi gerekmektedir.
- Üreticiler kendi üretiminden tohumluğunu ayırıp sonraki sezon bu tohumlukları kullanmayı tercih etmektedirler. Hibe desteği olarak verilen tohum birden çok üreticiden alınan ve karıştırılarak verilen tohumlardan oluşmaktadır. Tohumu alan üretici tek tek ayıklayıp kullanabilmektedir. Bazı üreticiler ise verilen tohumu karışık olması ürünün safiyetini ve homojenliğini bozacağından üretimde kullanmadığını beyan etmiştir.
- Verilen hibe tohumu başvuru sayısı fazla olduğundan kura ile belirleme yöntemi tercih edilmiştir. Üretim alanı büyük olan ile üretim alanı alt sınırdaki olan her başvuru sahibinin şans eşit olmakla birlikte alınan tohumun tamamını ekebilecek alanı olmayan üretici de aynı miktarda tohum almıştır. Bazı üreticiler yeterli tohum alamadığını belirtirken bazı üreticiler ihtiyacından fazla tohum aldığını belirtmiştir. Mahalle muhtarlarının kontrolünde üretim miktarları ve alanları baz alınarak dengeli dağılım yapılması önerilmektedir.
- İlçe Tarım Müdürlüğü ve Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü tarafından verilen eğitimlere üreticinin yeterince ilgi göstermediği tespit edilmiştir. Bazı eğitimler talep olmadığı için iptal edilme yoluna gidilmiştir.
- İlçede İspir Kuru Fasulyesi üretimi yapan üreticilerin eğitim seviyesinin düşük yaş ortalamasının yüksek olması gibi etkenlerle tarım sigortacılığı farkındalığı düşüktür. Ancak anket çalışması yapılırken bizzat bu çalışmanın sahibi tarafından TARSİM hakkında yapılan bilgilendirme faaliyetleri sonucunda algının değiştiği görülmüştür. TARSİM'i bilenlerin oranı %29 olmasına karşın konu anlatıldıktan sonra tarım sigortacılığının gerekliliğine inananların oranının %75'e çıkması ilgili kurumlar açısından dikkate değer bir durumdur. İlçe Tarım Müdürlüğü ve TARSİM bu bölgede bilgilendirici faaliyetlere ağırlık vererek sigorta yaptıran oranını artırmak mümkün hale gelecektir.
- İlçede tek paketleme fabrikası bulunmakta ancak kapasitesinin çok altında çalışmaktadır. Paketleme fabrikasının mülkiyeti İspir Esnaf Ve Sanatkârlar Odasına ait olmakla birlikte özel bir firmaya kiralanmıştır. Firma az miktarda fasulyeyi paketleyerek bir zincir marketin az sayıda şubesinde satışa sunmaktadır. Üretimin artırılması durumunda paketleme fabrikasının verimli bir şekilde değerlendirilebileceği ve zincir market aracılığıyla tüm ülkeye gönderilebilecek potansiyele sahip olduğu görülmüştür.
- Üretici, üretilen fasulyenin kamu kurumları öncülüğünde oluşturulacak organizasyon kapsamında ve kontrolünde satışının yapılmasını talep etmektedir. Suistimallerin önlenmesi ve piyasaya giren farklı şehirlerden getirilen ürünlerin önlenmesinin sağlanacağı düşünülmektedir.

Üreticinin elinde depolama ve uygun zamanı bekleme gibi bir planı ve imkânı bulunmamaktadır. Ancak esnaf ve aracilar sezon sonunda ürünü toplayarak, piyasaya arz etmektedirler. Topbaş, N. T., (2019) çalışmasında üreticilerin pazarlamada karşılaştıkları sorunlar arasında en önemli iki maddenin 'piyasa düzeninin olmaması' ve 'üreticilerin örgütlü olmamaları' olarak belirtmektedir. Arıkan, M. (2017) çalışmasında üreticilerin %89,3'ü tüccar ve pazarlamacı aracılığı ile portakal satışını yaptığını belirtmektedir. İspir Kuru Fasulyesi üretim miktarının az olması nedeniyle ürünün pazarlanması aşamasında genelde sorun yaşanmamaktadır ve üretici ürünü hasat sonrasında temizleyip kuruttuktan sonra satışını kolaylıkla yapmaktadır.

İspir Kuru Fasulyesi üretiminin, potansiyeli oldukça yüksek bir ürün olmasına rağmen, yıllık ortalama 550 - 600 ton arasında sıkışmış olması önemli bir sorundur. Sadece verimliliğin ülke ortalamasına çıkarılması durumunda üretim iki katına çıkacaktır. Aynı zaman ve girdiler kullanılarak maliyetler

artmadan gelirin iki katına çıkarılması mümkün olacaktır. İyi bir planlama ile sulanabilir alanların fasulye tarımına yönlendirilmesiyle yıllık yaklaşık 21 milyon liralık ticaret hacminin 400 milyon lira seviyelerine çıkması da mümkün olacaktır. Belirtilen ticaret hacminin ilçe ekonomisine katkısıyla birlikte gelir seviyesini ülke ortalamasının üstüne çıkaracağı gibi tersine göçü de cazip hale getirecek önemli bir faktör olacaktır.

Aktif işgücüne genç nüfusun katılımı, organizasyon yapılarının oluşturulması, üretimde teknolojik imkânlarından yararlanma oranlarının artırılması, kamu hizmetlerinin ve sosyal imkânların artırılması durumunda bölge ekonomisine önemli katkıların yanında ihracata da kapı aralayacaktır. Yapılan çalışmalar sonucunda İspir Kuru Fasulyesi üretim ve pazarlama imkanları kapsamında genç nüfusun üretimden uzaklaşması, markalaşma ve organizasyon yapısının kurulamaması, arazilerin parçalı olması, eğitim ve bilinç düzeyinin yetersiz olması, kamu imkanlarından yeterince yararlanamama gibi sorunlar tespit edilmiştir.

Kırsal nüfusun azlığı, gelir seviyesindeki eşitsizlik, tarımsal faaliyetlerden elde edilen gelirin sürdürülebilirliği gibi sorunların çözümü için mesai harcanmasını zorunlu kılmıştır. Son dönemde uygulanmaya çalışılan politikalar bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmaya ve kırsal kalkınmayı teşvik etmeye yönelik olsa da yeterince etkin olmaktan uzaktır.

Bu çalışma neticesinde varılan sonuçların İspir ilçesinin ekonomisinin gelişmesine katkı sağlayabileceği ön görülmektedir. Ayrıca, bu alan içerisinde yürütülecek diğer çalışmalar için araştırmacılara yön belirleyebilecek, bir alt yapı sunabilecek niteliğe sahip olduğu görülmektedir. Kronik hale dönüşen bölgesel sorunların çözümünde politika belirleyicilere, bölgedeki sivil toplum ve çiftçi örgütlerine, ayrıca da üreticilere bir dizi tavsiyelerde bulunulmuştur. Bölgede gerçekleştirilecek disiplinli çalışmalar ile kırsal nüfusun artırılacağı, tersine göçün hareketlendirileceği ve nüfusun yerinde ikamet etmesinin mümkün olduğu görülmektedir.

Kaynakça

- Altuntaş, B. (2021). *Tarımsal Kooperatifçiliğin Gelişimi ve Kırşehir İlinin Tarımsal Kooperatifçilik Potansiyelinin SWOT Analizi ile Değerlendirilmesi*, Ahi Evran International Conference on Scientific Research, 30 Kasım- 2 Aralık, Full-Texts Book, ss.938-949.
- Arıkan, M. (2017). Türkiye’de Coğrafi İşaretli Ürünlerin Kırsal Alana Olan Etkilerinin Üretici Açısından Belirlenmesi: Finike Portakalı Örneği. Akdeniz Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Antalya.
- ATO 2021: Coğrafi işaretli ürünler raporu. <https://www.atonet.org.tr/> erişim tarihi: 21.12.2021
- Başbüyük A. (2004). *Coğrafi Açından Türkiye’de Kırsal Kalkınma Sorunu*, Doğu Coğrafya Dergisi, 9(12).
- Demirer, H.R. (2010). Yöresel Ürün Ve Coğrafi İşaretler; Fransa ve Türkiye Üzerine Bir İnceleme. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Antalya
- DPT (2006). Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi. [https://kkp.tarim.gov.tr/Ulusal_kirsal_kalkinma_stratejisi%20\(2007-2013\).pdf](https://kkp.tarim.gov.tr/Ulusal_kirsal_kalkinma_stratejisi%20(2007-2013).pdf) Erişim tarihi: 21.12.2021
- Kan M., Gülçubuk B., Kan A., Küçükçongar M., ‘*Coğrafi İşaret Olarak Karaman Divle Tulum Peyniri*’, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 12, ISSN: 1309-9132, s. 15-23, 2010.
- OECD (2000). Appellations of origin and geographical indications in OECD Member countries: Economic and legal implications, Working Party on Agricultural Policies and Markets of the

Committee for Agriculture Joint Working Party of the Committee for Agriculture and the Trade Committee. COM/AGR/APM/TD/WP (2000), 15/Final, Paris.

Rangnekar, D. (2004). The Socio-Economics of Geographical Indications, (A Review of Empirical Evidence from Europe), Intellectual Property Rights and Sustainable Development, UNCTAD-ICTSD Project on IPRs and Sustainable Development.

Reviron, S. ; Thevenod-Mottet, E. ; El-Benni, N. (2009). *Geographical Indications: creation and distribution of economic value in developing countries*, NCCR Trade Regulation Working Paper, Swiss National Centre of Competence in Research, No.14 pp.30 pp. ref.32

Sayın, B., & Sayın, C. (2004). *Türkiye’de tarımsal üretici örgütlenmesi, Avrupa Birliğine uyum hazırlıkları ve tarımsal üretici birlikleri kanunu*. Türkiye VI. Tarım ekonomisi kongresi, 16(18), 465-470.

Srivastav, A. K. (2022). Formula to Determine Sample Size of Population. www.wallstreetmojo.com/sample-size-formula/#popmake-95356 Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2022

STB (2021). Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı - DAP Bölgesi Yöresel Ürünlerini Ticarileştirme Stratejilerinin Belirlenmesi Projesi, <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/2-dap-bolgesi-yoresel-urunlerini-ticarilestirme-stratejilerinin-belirlenmesi.pdf>, Erişim Tarihi: 27.10.2021.

Topbaş, N. T. (2019). Yerel Ve Kırsal Kalkınmada Coğrafi İşaret: Zile Pekmezi Araştırması. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat.

TÜİK 2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuculari-2021-45500> erişim tarihi: 05.05.2022

Türk Patent ve Marka Kurumu (2023). Tescil ve Başvuru Sayıları. <https://ci.turkpatent.gov.tr/veri-tabani> Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2023

WTO, 2014, Uruguay Round Agreement: TRIPS Part II — Standards concerning the availability, scope and use of Intellectual Property Rights http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips_04b_e.htm